

NOVA ULOGA SEOSKIH BIBLIOTEKA U SAVREMENOM BIBLIOTEKARSTVU

Vesna Crnković

Narodna biblioteka "Radislav Nikčević" Jagodina

Kontaktni naslov:
nbjag@ptt.rs

Apstrakt

U radu se ukazuje na stanje u srpskim seoskim bibliotekama, ukazuje se na to da seoske biblioteke ne prate razvoj bibliotečko-informacione delatnosti biblioteka u Srbiji i da seoske, kao i javne biblioteke u gradovima, imaju mali broj korisnika poljoprivrednika. Na osnovu podataka iz anketa i upitnika kojima je ispitivano seosko poljoprivredno stanovništvo sela jagodinske opštine (Srbija), došlo se do saznanja o potrebi poljoprivrednih proizvođača za korenitim promenama. U selima u Srbiji nailazimo na situaciju da većina poljoprivrednika nema kod kuće računar i pristup Internetu, a zbog loše materijalne situacije nemaju mogućnost da se stručno obrazuju, kao ni da posećuju sajmove, seminare i stručna predavanja. Narodna biblioteka "Radislav Nikčević" u Jagodini prepoznala je mogućnost da seoske biblioteke preuzmu aktivnu ulogu u kreiranju promena u lokalnoj zajednici. Potreba za modernizacijom poljoprivredne proizvodnje nametnula je potrebu za modernizacijom seoskih biblioteka.

Narodna biblioteka "Radislav Nikčević" u Jagodini je 2010. godine, po uzoru na savremene biblioteke, osmislila koncept moderne seoske biblioteke i revitalizovala četiri seoske biblioteke u jagodinskoj opštini zahvaljujući sredstvima neprofitne nevladine organizacije EIFL (Electronic Information for Library), koja pomaže inovativne ideje bibliotekara u zemljama u razvoju. Osavremenjen je enterijer seoskih biblioteka, kupljene su aktuelne knjige i aktuelna literatura, literatura i časopisi iz oblasti poljoprivrede, uveden je Internet a, osim radionica za decu i književnih večeri, organizuju se i stručna predavanja iz oblasti poljoprivrede u zavisnosti od potreba i interesovanja poljoprivrednika. Takođe se organizuje IKT obuka za seoske bibliotekare i poljoprivrednike. Cilj projekta AgroLib-Ja (Agricultural Libraries in Jagodina) jeste promocija seoskih biblioteka kao informaciono-komunikacionog centra lokalne zajednice, koje, osim tradicionalnih bibliotečkih usluga pružaju i pomoć poljoprivrednicima da brzo i efikasno dođu do željenih informacija o subvencijama i projektima države, kao i novinama i olakšicama u poljoprivrednoj proizvodnji, a posredstvom sajta www.agrolib.rs/pijaca (AgroLib pijaca) mogu da kupuju i prodaju proizvode preko Interneta. Krajnji cilj projekta je poboljšanje socijalno-ekonomskog statusa poljoprivrednika. Nakon godinu dana finansiranja AgroLib-Ja projekta sredstvima EIFL, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije prepoznalo je značaj revitalizacije seoskih biblioteka u Srbiji i nastavilo finansiranje pojedinih aktivnosti iz pomenutog projekta.

Ovim radom se želi pokazati da je inovativni koncept rada u seoskim bibliotekama dobar model za obrazovanje i povezivanje poljoprivrednika, kao i za agrobiznis i marketing. Takođe se želi pokazati da se inovativni koncept rada u seoskim bibliotekama, prilagođen potrebama lokalne zajednice, može primeniti i na biblioteke u svetu, što će za godinu dana pokazati bibliotekari iz Letonije, Litvanije i Makedonije koji su projekat AgroLib-Ja prilagodili potrebama svoje lokalne zajednice realizujući ga u svojim bibliotekama.

Ključne reči

seoske biblioteke, nove bibliotečke usluge, poljoprivrednici, projekat AgroLib-Ja

Izveštak

V prispevku je prikazano stanje u srbskih vaških knjižnicah. Prikazano je, da vaše knjižnice ne sledijo razvoju knjižničnih in informacijskih dejavnosti v Srbiji ter da vaše, tako kot tudi splošno-izobraževalne knjižnice v mestih, med uporabniki nimajo veliko kmetovalcev. Rezultati anket in vprašalnikov, s katerimi so raziskovali kmečko prebivalstvo v vaseh občine Jagodina (Srbija), kažejo, da so potrebne korenite spremembe. V srbskih vaseh večina kmetov nima računalnika in dostopa do Interneta, zaradi slabih materialnih pogojev pa tudi nimajo možnosti za strokovno usposabljanje ali obiske sejmov,

seminarjev in predavanj. Narodna knjižnica "Radislav Nikčević" v Jagodini je prepoznala možnost, da tudi vaške knjižnice prevzamejo aktivno vlogo pri oblikovanju sprememb v lokalni skupnosti. Potreba po modernizaciji kmetijske proizvodnje je ustvarila potrebo po posodobitvi vaških knjižnic.

Narodna knjižnica "Radislav Nikčević" v Jagodini je v letu 2010 po vzoru sodobnih knjižnic razvila koncept sodobne vaške knjižnice in revitalizirala štiri vaške knjižnice v jagodinski občini s sredstvi neprofitne organizacije EIFL (Electronic Information for Library), ki podpira inovativne zamisli knjižničarjev v državah v razvoju. Posodobili so notranjost vaških knjižnic, kupili aktualne knjige, revije in literaturo s področja kmetijstva, uvedli Internet, poleg delavnic za otroke in literarnih večerov pa so v skladu s potrebami in interesi kmetovalcev organizirali tudi predavanja s področja kmetijstva. Za knjižničarje in kmetovalce organizirajo še usposabljanja s področja informacijsko-komunikacijske tehnologije. Cilj projekta AgroLib-Ja (Agricultural Libraries in Jagodina) je promocija vaških knjižnic kot informacijskih in komunikacijskih centrov lokalne skupnosti, ki poleg tradicionalnih knjižničnih storitev ponujajo kmetovalcem še pomoč, da hitro in učinkovito pridejo do zelenih informacij o subvencijah in državnih projektih, do časopisov in olajšav v kmetijski proizvodnji ter da lahko preko spletne strani www.agrolib.rs/pijaca (trg AgroLib) kupujejo in prodajajo izdelke. Končni cilj projekta je izboljšati socialno-ekonomski položaj kmetovalcev. Po letu dni financiranja projekta AgroLib-Ja s sredstvi EIFL je Ministrstvo za kulturo in informiranje Republike Srbije prepoznalo pomen oživljanja vaških knjižnic in tako nadaljuje financiranje posameznih dejavnosti projekta.

Ta prispevek želi prikazati, da je inovativen koncept dela v vaških knjižnicah dober model za izobraževanje in povezovanje kmetovalcev ter za agroživilsko industrijo in trženje. Prav tako si prizadeva prikazati, da lahko inovativni koncept dela v vaških knjižnicah, prilagojen potrebam lokalnih skupnosti, uporabljajo tudi druge knjižnice po svetu, kar bodo po enem letu pokazali knjižničarji iz Latvije, Litve in Makedonije, ki so projekt AgroLib-Ja prilagodili svojim potrebam in ga uresničujeto v svojih knjižnicah.

Ključne besede

vaška knjižnica, nove knjižnične storitve, kmetovalci, projekt AgroLib-Ja

Abstract

The paper presents the situation in Serbian village libraries. It also points out that these libraries do not keep pace with the development of library and information activities in Serbia and that among their users, similar to those in public libraries in cities, there is only a small number of farmers. Based on data from surveys and questionnaires to investigate the farming population of the village municipality Jagodina (Serbia), it was established that agricultural producers needed to undergo drastic changes. In Serbian villages, the majority of farmers do not have computers or Internet access, and due to poor economic situation they do not have the possibility to get any professional training, or to visit fairs, seminars and lectures. Public library "Radislav Nikčević" from Jagodina recognised the opportunity for a village library to play an active role in making a difference to the local community. The need for modernisation of agricultural production created a need to modernise libraries in a rural area.

Influenced by the model of a modern library, the Public Library "Radislav Nikčević" in Jagodina created in 2010 the concept of a modern village library and revitalised four village libraries in the municipality of Jagodina thanks to the funding provided by the non-governmental organisation EIFL (Electronic Information for Library) which supports innovative ideas of librarians in the developing countries. The interior of these libraries was modernised, current and recently published general literature and literature on agriculture purchased, and the Internet set up. Workshops for children and literary evenings were organised, and, depending on the needs and interests of the farming population, organised as well were lectures on agriculture. In addition, ICT training was organised for both village librarians and farmers. The aim of the AgroLib-Ja (Agricultural Libraries in Jagodina) project was to promote village libraries as the information and communication centre of the local community, which, beside traditional library services, also quickly and efficiently provide assistance to farmers to get to the desired information on subsidies and state projects, as well as to newspapers and incentives on agricultural production. The www.agrolib.rs/pijaca (AgroLib Market) Website enables these farmers to buy and sell products online. The ultimate goal of the project, however, was to improve the social and economic status of farmers. After a year of EIFL's funding of the AgroLib-Ja project,

the Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia recognised the importance of the revitalisation of village libraries and continued funding certain activities of the project.

This paper shows that the innovative concept of work in village libraries is a good model not only for educating and connecting farmers, but also for agribusiness and marketing. It seeks to show that such a concept, tailored to the needs of a local community, may also be applied to libraries elsewhere in the world, which in a year from now will show librarians from Latvia, Lithuania and Macedonia. They have adapted the AgroLib-Ja project to the needs of their local communities and have been implementing it through their libraries.

Keywords

village libraries, new library services, farmers, AgroLib-Ja project

UVOD

U 20. veku biblioteke su bile važan deo društvenog i kulturnog života u srpskim selima. Tokom ekonomske recesije 90-tih godina 20. veka, opalo je ulaganje u ruralna područja. U ovom periodu, ali i kasnije, seoske biblioteke nisu mogle da priušte nove knjige i časopise, a umesto knjiga, na njihovim policama se skupljala samo prašina.

Kada se govori o celokupnoj mreži biblioteka u Srbiji, treba naglasiti da je ona u gradskim sredinama u potpunosti razvijena, a stanovništvu su na raspolaganju svi tipovi biblioteka, koje mogu da zadovolje njihove najrazličitije kulturne, obrazovne, profesionalne, naučnoistraživačke, zabavne i druge potrebe. Problem nedovoljno razvijene mreže biblioteka i nemogućnost da se zadovolje sve potrebe korisnika, nameće se u ruralnim sredinama i, naročito, u manjim seoskim naseljima, u kojima nema javnih, a često ni školskih biblioteka. Ostali tipovi biblioteka, u skladu sa svojom namenom, ionako nisu zastupljeni u malim, ruralnim naseljima.¹

U Srbiji ukupno ima 326 seoskih biblioteka. Pod pojmom seoska biblioteka podrazumevani su ogranci javnih biblioteka i mesne biblioteke u naseljima izvan opštinskih centara. Za 2010. godinu podatke je dostavilo ukupno 296 seoskih biblioteka (272 ogranka i 24 mesne biblioteke). Od toga računar imaju 132 seoske biblioteke, Internet 18 seoskih biblioteka, a Internet za korisnike ima 12 biblioteka. Zastupljeni su računari različitih konfiguracija, pri čemu jedan broj biblioteka poseduje potpuno zastarelu opremu.²

U opštini Jagodina ima 52 sela. Demografski podaci nam pokazuju da je broj urbanog i ruralnog stanovništva izbalansiran. Jagodinska opština (grad i sela), po popisu stanovništva iz 2002. godine, ima ukupno 70.894 stanovnika. Gradsku populaciju sačinjava 35.589 stanovnika, dok je seoska populacija zastupljena sa 35.305 stanovnika.³ Poslednjih decenija više je investirano u grad, a sela su ostala ugrožena i marginalizovana.

Od svog nastanka do danas selo je bilo središte poljoprivredne proizvodnje. Za većinu stanovnika sela poljoprivreda i danas predstavlja osnov egzistencije. Za neke stanovnike srpskih sela poljoprivreda je primarni, a za neke sekundarni oblik proizvodnje. Loša ekonomska situacija u srpskom društvu prethodnih decenija uzrokovana je mnogim faktorima (ratovi, inflacija, svetska ekonomska kriza itd). Ekonomski problemi u zemlji posebno su se odražavali na selo i seosku populaciju.

Mreža seoskih biblioteka u opštini Jagodina veoma je razvijena, a biblioteke su u prošlosti odigrale važnu ulogu kao kulturni i socijalni centri u životu lokalne zajednice. Tokom 70-tih i 80-tih godina 20. veka svako veće selo imalo je seosku biblioteku. U to vreme usluge seoskih biblioteka bile su klasične i korisnici su bili đaci i ljubitelji lepe književnosti. Tokom 90-tih godina prošlog veka seoske biblioteke izgubile su ovu funkciju, podelivši sudbinu sela. Postale su mesta ispunjena prašinom, bez ikakvih programa i korisnika. Nove knjige nisu kupovane godinama. Mnoge seoske biblioteke su zatvorene, a knjige su nestale ili su držane u lošim uslovima. Zvanično, Narodna biblioteka u Jagodini nadgleda rad 16 seoskih biblioteka u opštini Jagodina, ali mnoge seoske biblioteke postoje samo po imenu.

U okviru sprovođenja matične funkcije u Pomoravskom okrugu, Matično odeljenje Narodne biblioteke u Jagodini (Srbija), početkom 2008. godine sprovelo je ispitivanje o stanju seoskih biblioteka u toj opštini i o potrebama seoskog poljoprivrednog stanovništva. Rezultati ispitivanja pokazali su da su seoske biblioteke u lošem stanju, da je fond zastareo i neadekvatan. Seosko stanovništvo mahom ne poznaje rad na računaru i ne shvata prednosti korišćenja informacionih tehnologija. Dugo su se srpska sela suočavala s tehničkim barijerama jer nisu imala pristup Internetu. Još uvek u mnogim selima Srbije teško je ili čak nemoguće da se pristupi Internetu. Važne informacije namenjene poljoprivrednicima ne stižu tamo, jer oni ne mogu da koriste Internet i većina njih čak nema ni kompjuter.

Sa druge strane, Vlada Republike Srbije i sve ustanove i institucije u Srbiji prešle su na elektronski sistem obaveštavanja. Konkursi o subvencijama i olakšicama za poljoprivrednike objavljuju se na sajtu Vlade Republike Srbije i Ministarstva poljoprivrede Republike Srbije.

Da bi pomogla poljoprivrednicima, Vlada Republike Srbije otvorila je u gradovima širom Srbije brojne agencije za koordinaciju rada sa poljoprivrednicima. Zaposleni u tim agencijama locirani su u gradovima i imaju problem da komuniciraju s poljoprivrednicima koji mahom žive u selima. Država se ne bavi informacionim opismenjavanjem seoskog poljoprivrednog stanovništva.

Nakon sagledavanja problema u jagodinskim seoskim bibliotekama i problema seoskog poljoprivrednog stanovništva u selima jagodinske opštine, došlo se do zaključka da bi revitalizovane i modernizovane seoske biblioteke mogle da budu pokretači promena u selima. Osmišljen je koncept seoske biblioteke koja bi bila informacioni, komunikacioni i kulturni centar lokalne zajednice.

POČETNI KAPITAL

Za realizaciju velike ideje potreban je početni kapital. Zato je Narodna biblioteka u Jagodini potražila podsticajna sredstva za svoju ideju. Projekat revitalizacije seoskih biblioteka nazvan je AgroLib-Ja (Agricultural libraries in Jagodina – Poljoprivredne biblioteke u Jagodini).

Po uzoru na savremene biblioteke, Narodna biblioteka "Radislav Nikčević" u Jagodini je 2010. godine osmislila koncept moderne seoske biblioteke i revitalizovala četiri seoske biblioteke u jagodinskoj opštini zahvaljujući sredstvima neprofitne nevladine organizacije EIFL (Electronic Information for Library – Elektronske informacije u biblioteci), koja pomaže inovativne ideje bibliotekara u zemljama u razvoju i sredstvima Skupštine grada Jagodine. To su biblioteke u Glogovcu, Glavincima, Bunaru i Bagrdanu.

Prilikom izbora biblioteka vodilo se računa da to budu biblioteke u većim selima i da budu na različitim krajevima jagodinske opštine. Planirano je da na taj način projekat AgroLib obuhvati što veći broj seoskog stanovništva. Seoske biblioteke udaljene su od gradske biblioteke od 10 do 15 kilometara.

Sredstvima Skupštine grada Jagodine modernizovan je enterijer seoskih biblioteka i kupljene su aktuelne knjige i aktuelna literatura. Sredstvima neprofitne organizacije EIFL kupljeni su literatura i časopisi iz oblasti poljoprivrede, kompjuteri i druga tehnička oprema

i uveden je Internet i slobodan pristup za sve korisnike. Osim klasičnih bibliotečkih usluga, organizuju se stručna predavanja iz oblasti poljoprivrede, u zavisnosti od potreba i interesovanja poljoprivrednika, takođe obuka informacionog opismenjavanja za seoske bibliotekare i poljoprivrednike, a posredstvom sajta www.agrolib.rs/pijaca (AgroLib pijaca) promoviše se mogućnost kupovine i prodaje proizvoda preko Interneta.

PRILAGOĐAVANJE USLUGA BIBLIOTEKE POTREBAMA LOKALNE ZAJEDNICE I OSVAJANJE POVERENJA POLJOPRIVREDNIKA

Primarni korisnici projekta su poljoprivrednici iz 52 sela u okolini Jagodine, kojima su usluge dostupne preko revitalizovane mreže seoskih biblioteka. Zahvaljujući AgroLib-Ja projektu, biblioteke u Bunaru, Bagrdanu, Glavincima i Glogovcu revitalizovane su u cilju da postanu bibliotečko-informacioni centri svoje lokalne zajednice.

Poljoprivrednom stanovništvu u ove četiri seoske biblioteke u jagodinskoj opštini dostupni su:

1. Internet i IKT obuka,
2. predavanja iz oblasti poljoprivrede,
3. poljoprivredni časopisi i literatura,
4. sajtovi www.agrolib.rs i www.agrolib.rs/pijaca/ (AgroLib pijaca).

AgroLib tim u početku se suočio s velikim otporom poljoprivrednika prema informacionom opismenjavanju. Strah poljoprivrednika od nepoznatog i informacione nepismenosti značio je da je bilo neophodno da se IKT obuka promoviše na sastancima s poljoprivrednicima i intenzivnom medijskom kampanjom. Prvi korisnici projekta umnogome su pomogli da se privuku novi korisnici, njihovi susedi, prijatelji i ljudi iz okolnih sela. Kada je stečeno poverenje i podrška pčelara iz sela Bagrdan, polako je počeo da se menja odnos seoskog poljoprivrednog stanovništva prema novim informacionim tehnologijama i prema seoskim bibliotekama.

Tokom godinu dana održano je ukupno šest IKT obuka, pet za poljoprivrednike i jedna za bibliotekare. Obučeno je ukupno 59 poljoprivrednika, četiri seoska bibliotekara i jedan partner na projektu. Obuke za poljoprivrednike međusobno su se razlikovale zbog početnog nivoa znanja, različitih potreba za obukom i različitih interesovanja polaznika. Princip obuke bazirao se na pojedinačnom pristupu i prilagođavanju predavača nivou znanja i potrebama svakog pojedinačnog polaznika. Broj održanih časova varirao je u zavisnosti od interesovanja polaznika. Poljoprivrednici su naučili da koriste društvene mreže i forume. Naučili su da se udružuju, razmenjuju

iskustava i prodaju i kupuju preko Interneta. Obuka za poljoprivrednike i bibliotekare koja je bila organizovana u seoskim bibliotekama je besplatna.

Posle uspešnog obučavanja poljoprivrednika za korišćenje novih informacionih tehnologija povećan je broj korisnika biblioteka koji koriste Internet. Ukupan broj poseta Internetu posle godinu dana realizacije projekta u sve četiri seoske biblioteke bio je 3524.⁴

Nakon prve godine realizacije projekta, javlja se veliki broj građana Jagodine i okoline koji ne poseduju osnovna znanja o računarskim veštinama, zainteresovanih da pohađaju IKT obuku u seoskim bibliotekama. Narodna biblioteka je u martu 2012. godine organizovala besplatnu obuku za rad na računaru, ne samo za poljoprivrednike, već i za lica starija od 60 godina. Ova obuka podrazumeva učenje osnovnih veština rada na računaru kao što je pristupanje sajtovima, traženje željene informacije, slanje elektronske pošte, korišćenje društvenih mreža i skajpa. Interesovanje je ogromno. Formirane su grupe od po 6 polaznika. Obuka je organizovana i u seoskim i u gradskoj biblioteci. Osim starijih lica, u gradskoj biblioteci se obučavaju i poljoprivrednici iz sela u kojima nisu revitalizovane seoske biblioteke.

Poljoprivrednici nisu znali kako da unaprede svoje profesionalno znanje i metode za razvoj poljoprivrede. Jedan od načina da se reši ovaj problem jesu stručna predavanja i diskusije sa stručnjacima iz različitih oblasti poljoprivrede. Profesionalna predavanja su pravo mesto da se poljoprivrednici profesionalno obučavaju i da potraže savet ili da izlože svoj problem, a nakon toga i da dobiju savet ili stručno mišljenje na najvišem nivou. Primećeno je da su, posle svakog predavanja, poljoprivrednici pitali o konkretnim problemima. Takođe je primećeno da su poljoprivrednici podjednako zainteresovani i za teorijska i za praktična znanja.

Poljoprivrednici su pokazali veliko interesovanje za ovu vrstu edukacije. Zabeleženo je ukupno 1249⁵ poseta poljoprivrednih proizvođača predavanjima u sva četiri sela. Svako sledeće predavanje beležilo je veći broj posetilaca iz sela domaćina i iz okolnih sela. Pojedini poljoprivrednici su nakon predavanja doneli odluku da prošire svoj poljoprivredni rad ili da otpočnu novi agrobiznis.

S obzirom na to da se seosko stanovništvo uglavnom bavi poljoprivredom, fondovi seoskih biblioteka obogaćeni su aktuelnim monografskim i serijskim publikacijama iz ove oblasti. Izvršena je godišnja pretplata za 9 naslova stručnih časopisa iz oblasti poljoprivrede, a fondovi seoskih biblioteka obogaćeni su velikim brojem enciklopedija i drugom poljoprivrednom literaturom. Poljoprivredna literatura u sva četiri sela korišćena je 1655 puta⁶

u prvih 6 meseci realizacije projekta. Korišćenje poljoprivredne literature i pomoć bibliotekara pomogli su mnogim poljoprivrednicima da unaprede i osavremene poljoprivrednu proizvodnju.

Da bi se poljoprivrednicima približila mogućnost e-biznisa, pojavila se potreba za pokretanjem sajta koji bi poljoprivrednici, a takođe i oni koji se bave starim zanatima i seoskim turizmom koristili besplatno. Cilj osnivanja sajta <http://www.agrolib.rs/pijaca/> je u tome da svi oni budu sakupljeni na jednom mestu, što im olakšava komunikaciju i razmenu iskustava. Takođe, reklama na sajtu im pomaže im da pronađu kupce za svoje proizvode. Krajnji cilj je poboljšanje ekonomskog i socijalnog položaja poljoprivrednika.

Od 1. januara 2012. do 18. aprila 2012. broj poseta sajtu <http://www.agrolib.rs/pijaca/> je 16.179, broj osoba koje su posetile sajt je 12.334, a broj prikazanih stranica je 46.286. To znači da je od početka 2012. godine prosečno dnevno na sajtu bilo 165 poseta, 126 osoba dnevno prosečno poseti sajt i zabeleženo je 479,3 posećenih strana prosečno u toku dana.⁷

Sajt AgroLib pijaca namenjen je ljudima koji traže ili nude proizvode i usluge iz oblasti poljoprivrede, seoskog turizma i starih zanata. Svi korisnici sajta, uključujući i neregistrovane korisnike, imaju mogućnost pretrage baze proizvoda, baze registrovanih korisnika i mogućnost pregleda njihovih profila. Nakon uspešne registracije i aktiviranja naloga, korisniku sajta omogućeno je da samostalno uređuje određene sadržaje. Korisnici sa aktivnim nalogom mogu sami uređivati podatke o sebi, svom poslovanju i svojim proizvodima u okviru svog korisničkog profila. Pri unosu proizvoda korisnik mora uneti naziv proizvoda, mora izabrati vrstu proizvoda iz hijerarhijski uređene strukture i mora uneti opis proizvoda. U sklopu programa za bogato uređivanje teksta korisniku je na raspolaganju i program za upravljanje fajlovima. Pomoću ovog programa korisnik može poslati sliku (jpg, png ili gif) na server i uključiti je u tekst opisa. Svaki korisnik ima svoj folder na serveru, koji je samo njemu dostupan.⁸

BIBLIOTEČKE USLUGE POVEĆAVAJU VEŠTINE POLJOPRIVREDNIKA I PRODAJU PROIZVODA

Biblioteke i sajt www.agrolib.rs/pijaca/ postali su mesta za razmenjivanje dobrih ideja pa čak i za pokretanje agrobiznisa. Mnogi ljudi nam ispričaju svoju priču o tome kako im je sajt ili odlazak u biblioteku pomogao. Za mnoge priče ne znamo, ali pretpostavljamo da ih ima mnogo, jer su seoske biblioteke i sajt AgroLib pijaca je sve posećeniji.

Prema anketama Narodne biblioteke Radislav Nikčević posle godinu dana realizacije projekta poljoprivrednici su rekli:

- 85 % poljoprivrednika kažu da su na Internetu našli vredne informacije o njihovoj poljoprivrednoj proizvodnji.
- 95 % je reklo da veruje da je Internet dobar način za povezivanje ljudi.
- 100 % je reklo da je Internet dobro tržište za kupovinu i prodaju poljoprivrednih proizvoda.
- 100 % je reklo da želi da se projekat AgroLib-Ja nastavi.

U toku realizacije AgroLib projekta snimane su video priče. Najveći broj video priča je na YouTube-u. Da biste videli rad poljoprivrednika i da biste čuli više o tome posetite AgroLib na YouTube-u.

Dejan Stanković, mladi poljoprivrednik iz sela Staro Lanište, samo je prodavao sir i sveže namirnice na pijaci u Jagodini. "Kada sam sreo sa AgroLib-Ja tim, on mi je ukazao na činjenicu da Internet može da se koristi za poboljšanje poljoprivredne proizvodnje. Naučili su me kako da uradim profil na AgroLib sajtu, a sada sam pronašao i mnogo poljoprivrednih foruma. Bio sam veoma iznenađen kada su ljudi, koji su me videli na Internetu, počeli da stupaju u kontakt sa mnom. Takođe sam našao nove kupce. Mislim da je Internet dobar način udruživanja poljoprivrednika i dobra način razmene iskustava", rekao je on.⁹

Milija Braković, sekretar udruženja "Pčelar" iz sela Bagrdan, kaže: "Ja sam saznao za besplatnu obuku za korišćenje računara u biblioteci u Bagrdanu. Završio sam obuku i veoma mi je drago što sada mogu da ponudim pomoć kolegama pčelarima i mogu da im posređujem važne informacije sa Interneta. Preko Interneta možemo stupiti u kontakt sa celim svetom! Nakon što smo stavili reklamu na Internet povećao se broj ljudi koji su zainteresovani za naše pčelinje proizvode i naše pčelinje rojeve".¹⁰

Zoran Milošević ima mali voćnjak dunja. "Prvi dan kada sam otvorio profil na AgroLib pijaci, dobio sam poziv od proizvođača u selu Trnava. Uspeo sam da prodam deo moje proizvodnje, 1.500 kg dunja! Kroz kontakte koje sam ovom prilikom ostvario mislim da ću lako prodati čitav rod sledeće godine", rekao je on¹¹.

Ljiljana Vulić iz Starog Laništa ostala je bez posla zbog ekonomske krize. Ona je odlučila da uzme podsticajna sredstva od države i započne staru zanatsku delatnost ručne izrade asura. Na žalost, u početku nije imala nikakvog uspeha jer nije mogla da pronađe kupce za svoje proizvode.¹²

Nakon susreta sa članovima AgroLib tima, registrovana je na sajtu www.agrolib.rs/pijaca/. Ubrzo nakon toga Ljiljani počinju da se javljaju prvi kupci. Lokalna TV stanica nedavno je napravila priču o njoj, a lokalne novine "Novi put" objavile su članak o Ljiljaninom poslovanju. Gospođa Ljiljana veoma je zahvalna jagodinskoj Narodnoj biblioteci i projektu AgroLib-Ja za pomoć u pronalaženju mesta za njene proizvode na srpskom tržištu. Pre izvesnog vremena, jagodinska biblioteka proslavila je 103 godine rada i postojanja. Kao znak zahvalnosti za pomoć koju je dobila od AgroLib projekta, pripremila je tortu sa logotipom AgroLib projekta i donela je u biblioteku kao poklon za rođendan biblioteke. Svi su bili prijatno iznenađeni.

Selo Glavinci nalazi se u dolini i ima veliki problem sa bežičnim signalima – čak je slab signal i za mobilne telefone, te je stoga veza bila nepouzdana i spora. U početku je biblioteci u Glavincima uvedena mobilna 3G Internet konekcija da bi uopšte mogla da započne realizacija projekta AgroLib-Ja. Izvesno vreme, ta je spora veza bila jedini pristup Internetu u selu. Kada su meštani Glavinaca shvatili vrednost Interneta, neki od njih su kupili personalne računare i instalirali 3G konekciju kod kuće. Lokalni provajder "Interkom" ponudio je bolji kvalitet veze, kako biblioteci tako i privatnim licima. Brza bežična veza, koju je nudio "Interkom" je bila pravo rešenje za Glavince i okolna sela koja su u dolini, ali za realizaciju ovog predloga bilo je potrebno da se antena postavi na potrebnu visinu. Rukovodstvo "Interkoma" identifikovalo je silos na lokalnoj fabrici kao najbolje mesto za antenu, ali rukovodstvo fabrike nije videlo nikakvu korist za sebe i odbilo je da dozvoli instalaciju antene.

Stanovnici sela Glavinci, Kolare i Bresje nisu želeli da odustanu. Inspirisani uspešnim radom njihove lokalne biblioteke za poljoprivrednike, pokrenuli su peticiju za brzi Internet, prikupili potpise i peticiju predali bibliotekarki u Glavincima. Tražili su da ona peticiju odnese u jagodinsku Narodnu biblioteku koja je zadužena za razvoj seoskih ogranaka, a zahvaljujući kojoj je i pokrenut projekat AgroLib-Ja. Direktorka biblioteke obratila se Upravnom odboru fabrike dopisom u kojem je objasnila koliko je važna brza Internet konekcija za razvoj sela i seoske biblioteke.

Upravni odbor fabrike ozbiljno je shvatio peticiju, dopis direktorke jagodinske biblioteke i značaj Interneta za razvoj ruralne sredine, te se fabrika sa "Interkomom" dogovorila o instalaciji antene. Bežični signal pokriva radijus od oko 20 km oko Glavinaca, pa sada oko 4.500 ljudi ima brzi Internet.

Prema rečima direktora lokalnog provajdera "Interkom" veliko je interesovanje meštana za uvođenje brzog Interneta na njihovim kućnim računarima. Oko 30 domaćinstava iz Glavinaca odmah su konkurisali za Internet vezu, a broj domaćinstava iz Bresja i Kolara koje zanima Internet stalno se povećava.

Iz gore navedenog primera može se zaključiti da zahvaljujući projektu AgroLib-Ja poljoprivrednici seosku i gradsku biblioteku vide kao pokretače promena u njihovoj lokalnoj zajednici. S obzirom na to da do 2010. godine niko u ova tri sela nije imao Internet, niti je shvatao važnost i korisnost ovog medija u savremenom društvu, veliko interesovanje poljoprivrednika danas, pokazuje da je projekat AgroLib-Ja znatno uticao na promenu svesti ljudi u selima jagodinske opštine.¹³

Škola računara, stručna predavanja i korišćenje sajtova doprineli su popularizaciji biblioteke kao informacionog i komunikacionog centra lokalne zajednice. Za mnoge slučajeve uspostavljanja saradnje i kontakata između poljoprivrednika, korisnika starih zanata i seoskog turizma, članovi AgroLib tima čuju sasvim slučajno tokom nekih manifestacija u biblioteci ili kada neko pozove da bi se zahvalio. Za veliki broj slučajeva i kontakata, naravno, ne znamo, ali možemo da pretpostavimo, sudeći po povećanom broju poseta na sajtu. Nedavno je odlučeno da se ovi slučajevi dobre prakse i uticaj AgroLib-Ja projekta na pojedinačne slučajeve razvoja poljoprivrede beleže na sajtu www.agrolib.rs. Ovde će biti prenete dve priče, onako kako su zapisane na sajtu.

Literaturom do znanja

Narodnoj knjižnici u Bagrdanu, odnosno našoj kolegici koja tamo radi, obratio se za pomoć meštanin tog sela s molbom da mu u literaturi ili na Internetu pronađe neki tekst o uzgoju belog luka, jer se godinama bavi uzgojem ove kulture ali svaki put sa sve manje uspeha. Zajedničkom potragom došli su do teksta objavljenog u časopisu DOBRO JUTRO, koji je govorio upravo o uzgoju ove povrtarske kulture. Pažljivim čitanjem i primenom svega navedenog, počev od pripreme zemljišta, vremena sadnje i sortimenta, naš sagovornik je dobio izvanredne rezultate. Primenio je i savet našeg predavača mr Đorđa Moravčevića da, umesto tretiranja herbicidima, prekrije slamom useve kako bi suzbio korov i očuvao vlažnost zemljišta.¹⁴

Novi uspeh projekta AgroLib-Ja

Jedne martovske večeri, dok je hladno vreme još uvek vladalo Pomoravskim okrugom, u selu Glavinci, AgroLib tim organizovao je predavanje na temu "Mogućnosti plasteničke proizvodnje povrća na malim zasadima". Na

naše veliko iznenađenje, mali odziv meštana nije verno odražavao rezultate naše ankete o zainteresovanosti za temu posvećenu plastenicima.

Međutim, u tom malom krugu ljudi našla se gospođa Tanasković Spomenka koja je pomno pratila svaki segment predavanja mr Đorđa Moravčevića s Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu i beležila sve ono što je smatrala korisnim.

Kada je sneg okopnio, ona je po savetu predavača napravila sopstveni plastenik i bila prijatno iznenađena rodom i kvalitetom proizvoda koje je dobila. Tako je jednog dana došla da nam i sama kaže da naš trud nije bio uzaludan, kao ni trud mr Moravčevića koji je po vrlo nezgodnim atmosferskim prilikama došao da održi predavanje i prenese iskustvo iz svoje dugogodišnje prakse.¹⁵

NAUČENE LEKCIJE

Važan razlog za uspeh AgroLib-Ja projekta bio je, između ostalog, i uspostavljanje ličnih kontakata sa poljoprivrednicima. Mnogo je lakše da se objasni i prepozna dobra ideja kroz ličnu komunikaciju. Uglavnom su korišćena predavanja u seoskoj biblioteci za razgovor sa poljoprivrednicima, pre i nakon stručnog predavanja. Čak su članovi AgroLib tima posećivali i seoska domaćinstva da bi promovisali projekat. Ove posete su veoma važne jer se na taj način promoviše projekat, ali se i osvaja poverenje poljoprivrednika. Kada se osvoji poverenje jedne grupe poljoprivrednika, oni će projekat preporučiti drugima što dovodi do povećanja broja korisnika, ne samo u toj lokalnoj zajednici, već i šire.

Seoske bibliotekare treba izabrati s pažnjom. Oni su najvažnija veza između poljoprivrednika i biblioteka za promociju i implementaciju projekta. Poželjno je da je seoski bibliotekar osoba koja ima dobru reputaciju u selu i koja aktivno učestvuje u društvenom i kulturnom životu sela. Bolji rezultati projekta su u selima u kojima su bibliotekari članovi kulturno-umetničkih društava ili etno udruženja.

Radno vreme u sve četiri seoske biblioteke iznosi četiri sata. U početku su sve četiri biblioteke radile od 17 do 20 časova. Nakon nekoliko meseci realizacije projekta, došlo se do zaključka da je bolje da seoske biblioteke rade po smenama i da se radno vreme prilagodi ne samo poljoprivrednicima, već i školskoj deci. Primećeno je da školska deca posle časova dugo čekaju autobus, a u to vreme je biblioteka zatvorena. Vreme posle škole do dolaska autobusa pogodno je za uzimanje školske lektire i za korišćenje usluga biblioteke. Nakon prilagođavanja radnog vremena biblioteke potrebama svih stanovnika lokalne zajednice, broj poseta i članova seoskih biblioteka je porastao.

Takođe, bilo je potrebno vreme da članovi AgroLib tima shvate da se u svakom selu poljoprivrednici bave drugom granom poljoprivrede. U početku su planirane identične projektne aktivnosti za sva četiri sela, ali je brzo shvaćeno da svako selo ima drugačije potrebe. U jednom selu je, na primer, bilo mnogo zainteresovanih za voćarstvo, a u drugim selima je bilo malo poseta za isto predavanje. Da bi se rešio taj problem, organizovan je razgovor s poljoprivrednicima o njihovim potrebama za profesionalnom edukacijom. Profesionalna predavanja organizovana su za svako selo posebno, u zavisnosti od potreba i prioriteta poljoprivrednika. Primećeno je takođe da poljoprivrednici više cene stručnjake koji, osim teorijskih, imaju i praktična znanja.

Aktivnosti projekta morale su da se prilagode kulturnim obrascima i običajima svakog sela. Na primer, prvobitno je planirano da se predavanja održavaju tokom proleća i jeseni u večernjim satima, kada su kulturno-prosvetne aktivnosti u gradu najintenzivnije. Ubrzo je shvaćeno da posle rada u poljima (mnogi poljoprivrednici rade duže od 10 sati dnevno) i večernjeg hranjenja stoke, niko ne bi došao u seosku biblioteku, bez obzira koji se sadržaji nude. Stoga je realizacija nekih aktivnosti projekta odložena za zimske mesece kada ima manje radova u poljima i kada su poljoprivrednici manje iscrpljeni, a imaju više slobodnog vremena.

Prilikom organizovanja programa i edukacija u seoskim bibliotekama, vodilo se računa da se datumi ne poklope sa datumima verskih praznika i velikih sportskih događaja, kada se većina ljudi druži o okviru svojih porodica ili su u svojim domovima i gledaju TV.

Za uspeh projekta neophodno je obezbediti brzi Internet, što može da olakša obuku i korisnike ubedi da se zahvaljujući Internetu najbrže dolazi do informacije.

Naše iskustvo pokazuje da je potrebno više godina, ali i organizovana edukacija poljoprivrednika, da bi se poljoprivrednici navikli na onlajn tržište i da bi u većoj meri povećali e-biznis poljoprivrednika.

MARKETING I MEDIJI

Lični kontakti bili su važan oblik marketinga za projekat AgroLib-Ja, međutim, najveću ulogu u popularisanju ove ideje u početku su imali štampani i elektronski mediji, a kasnije i Internet. Građanstvo je informisano o svakoj aktivnosti projekta putem lokalnih elektronskih medija (TV Jagodina, Radio Jagodina, Rado Gong, Radio Horeum Margi), kao i štampanih medija (Novi put – nedeljne novine Pomoravlja, Resave i Levča). Elektronski mediji s nacionalnom frekvencom nekoliko puta su prenosili aktivnosti i uspehe projekta (Radio televizija Srbije i Palma

plus), kao i nacionalne dnevne novine (Politika, Blic, Večernje novosti, Press...). Primećeno je da je najviše ljudi kontaktiralo s nama i da je najveća poseta sajtu www.agrolib.rs/pijaca/ bila upravo onda kada je emitovan prilog na Radio-televiziji Srbije. Na osnovu toga se može zaključiti da je u Srbiji najuticajniji medij televizija i da bi projekat mogao da prevaziđe okvire lokalnog kada bi se izdvojila određena sredstva za promovisanje projekta na elektronskim nacionalnim medijima.

Projektni tim bio je angažovan da poljoprivrednicima predoči Internet oglašavanje, kao novu vrstu marketinga. Obučeni su da koriste onlajn AgroLib pijacu, da naprave svoje korisničke profile, da pretražuju robu i usluge koje su im potrebne preko Interneta i da stupaju u kontakt s drugim poljoprivrednicima, prodavcima ili kupcima. Poljoprivrednicima su takođe predočeni i drugi sajtovi i forumi koji poseduju za njih korisne informacije.

Kako je vreme prolazilo, zbog ovih aktivnosti, poverenje poljoprivrednika u rad seoskih i gradske biblioteke postepeno je rastao. Rado su poveravali svoje priče kao primere dobre prakse u vestima na lokalnoj televizijskoj stanici. Činilo se da je za poljoprivrednike postala stvar prestiža da budu deo AgroLib priče.

Da bi se o projektu i poljoprivrednicima jagodinske opštine čulo što dalje, a s obzirom na to da je oglašavanje na spomenutim nacionalnim medijima prevazilazilo budžet AgroLib projekta, došlo se na ideju o štampanju vizitkarti za korisnike AgroLib onlajn tržišta. Svaka poslovna kartica je jedinstvena reklama za korisnika AgroLib pijace. Pored informacija o poljoprivredniku, na svakoj kartici nalazi se i logotip AgroLib-a. Poslovne kartice nisu skupe, ali su jedan od simbola poslovnog sveta. Poljoprivrednici s vizitkartama izgledaju kao ozbiljni poslovni ljudi. Naši poljoprivrednici obišli su brojne poljoprivredne sajmove gde su delili svoje poslovne kartice. Kartice reklamiraju svakog poljoprivrednika ponaosob, ali i projekat AgroLib-Ja. S obzirom na to da su neki od sajмова koje su posećivali poljoprivrednici međunarodnog karaktera, projektni tim je više puta kontaktiran iz inostranstva, a na AgroLib pijacu registrovalo se nekoliko poljoprivrednika iz regiona. Ovaj podatak ukazuje na to da bi AgroLib-Ja projekat mogao da bude regionalan, jer je situacija kod srpskih suseda uglavnom slična, a ne postoje ni jezičke barijere.

Koliko je to dozvoljavao budžet projekta, štampani su flajeri, zatim etikete za pčelinje proizvode i brošure za poljoprivrednike koji su počeli da afirmišu svoj agrobiznis preko AgroLib-Ja projekta.

PARTNERI I LOKALNE PODRŠKE

Skupština grada Jagodine dala je podršku za projekat revitalizacije seoskih biblioteka u jagodinskoj opštini još 2008. godine. Sredstva dobijena od neprofitne organizacije EIFL, koja pomaže bibliotekama u zemljama u razvoju, ubrzala su realizaciju projekta i omogućila da se realizuju sve planirane aktivnosti. Skupština grada Jagodine je finansijski podržala renoviranje enterijera i eksterijera četiri seoske biblioteke, a zatim je izdvojila sredstva za zapošljavanje seoskih bibliotekara i za kupovinu školske lektire i aktuelne beletristike. Posle godinu dana finansiranja AgroLib-Ja projekta sredstvima EIFL, Skupština grada Jagodine nastavila je da finansira pojedine aktivnosti projekta, a neke od aktivnosti finansira Ministarstvo kulture i informacija Republike Srbije. Na ovaj način je obezbeđena održivost projekta.¹⁶

Ministarstvo poljoprivrede preko službenika iz svog projekta Mreža za podršku ruralnom razvoju, obezbedilo je tehničku i administrativnu podršku i pomoć u edukaciji poljoprivrednika. Uspostavljen je odličan odnos s predstavnikom Mreže za podršku ruralnom razvoju koji je podsticao poljoprivrednike da pohađaju poljoprivredna predavanja. Predstavnik Mreže svaki put je učestvovao u predavanjima i panel diskusijama i na taj način su poljoprivrednici saznali više o važećim i novim poljoprivrednim propisima, o donacijama, podsticajnim sredstvima i povoljnim poljoprivrednim kreditima koji sufinansira Ministarstvo poljoprivrede.

Predstavnik Mreže bio je važan posrednik između poljoprivrednika i AgroLib tima za kreiranje profila na AgroLib tržištu.¹⁷

Agencija za mala i srednja preduzeća i registrovana domaćinstva predviđena je da pruža pomoć u registrovanju poljoprivrednih domaćinstava i da uređuje naš obrazovni program. "AgroLib projekat zapravo je izvanredna ideja za širok spektar pomoći poljoprivrednim proizvođačima. Desilo se da se jedan deo aktivnosti, koji pripada AgroLib-Ja projektu, poklapa sa aktivnostima iz Agencije za mala i srednja preduzeća i registrovana poljoprivredna domaćinstva. Posredstvom tog projekta mi ćemo obavljati svoju delatnost, a to je ažurno pružanje svih aktuelnih informacija o pogodnostima koje nudi lokalna samouprava grada Jagodine za lica koje se bave poljoprivrednom delatnošću i drugim licima koja se ne bave poljoprivrednom delatnošću, reči su Nevenke Petonijević, direktorke ove Agencije.

Predstavnik Agencije prisustvovao je svim profesionalnim predavanjima koji su organizovani u seoskim bibliotekama. Predstavnik Agencije je posrednik između lokalne samouprave i poljoprivrednika.

Zahvaljujući projektu AgroLib u seoskim bibliotekama se saznalo za mnoge probleme poljoprivrednika koji do tada nisu bili vidljivi, te je to podstaklo lokalnu samoupravu da se neki problemi i reše. Zahvaljujući angažovanju direktorke Agencije kod lokalne samouprave grada Jagodine pčelari iz pčelarskog udruženja "Pčelar" iz Bagrdana prvi put su organizovano posetili Međunarodni sajam pčelarstva u Beogradu.¹⁸

AGROLIB-JA PROJEKAT KAO INSPIRACIJA

Ideja seoskih poljoprivrednih biblioteka iz Srbije bila je inspiracija mnogim bibliotekama iz drugih država. Nakon godinu dana PLIP (Public library innovation programme) finansijski je podržao još tri biblioteke koje su prilagodile AgroLib ideju potrebama svoje lokalne zajednice. Cilj je isti, odnosno da se korišćenjem novih informacionih tehnologija omogući pristup informacijama. Informacija je ključ za ekonomski i socijalni razvoj društva.

Klaintaine Public Library iz Letonije formirala je mrežu seoskih biblioteka. Da bi uštedeli troškove poljoprivrednicima vezanim za učešće na seminarima i predavanjima, ova biblioteka je napravila vebinare. Poljoprivrednici se okupljaju u bibliotekama i putem vebinara komuniciraju s nekim od predstavnika vladinih agencija i poljoprivrednim stručnjacima. Na taj način dobijaju informacije iz prve ruke.

Pasvalys Marius Katiliskis, javna biblioteka u Litvaniji, razvija uslugu sa tzv. pametnim telefonima, jer njihovi poljoprivrednici već poznaju računarske veštine. Putem pametnih telefona, poljoprivrednici pristupaju Internetu, imaju kamere i medija plejere. Imaju Internet portal gde prate informacije vezane za poljoprivredu. Ova biblioteka razvija i sajt koji će biti od pomoći za komuniciranje poljoprivrednika.

Javna biblioteka "Goce Delčev" iz Makedonije prekopirala je AgroLib projekat, što nije čudno s obzirom na to da imaju gotovo identičnu situaciju u njihovoj zemlji koja je sused Srbiji. Jedina je razlika što ne rade revitalizaciju seoskih biblioteka, već imaju infobus i što putem SMS poruka obaveštavaju poljoprivrednike o obukama ili o raznim vrstama finansiranja koja su njima namenjena.

Pravi efekat projekta biblioteka koje su replicirale projekat AgroLib-Ja biće vidljiv krajem 2012. godine.

ZAKLJUČAK

Projekat AgroLib-Ja, kao i projekti drugih biblioteka koje sprovode slične ideje, pokazuju da seoske biblioteke treba da imaju novu ulogu u savremenom bibliotekarstvu. One

treba da postanu edukativni, informacioni, komunikacioni i kulturni centri svojih lokalnih zajednica. Takođe, one mogu da budu pokretači društvenih i ekonomskih promena u njihovim lokalnim zajednicama i šire.

Nove informacione tehnologije, upotreba društvenih mreža i određenih sajtova mogu da budu važan faktor u edukaciji i udruživanju poljoprivrednika. Seoske biblioteke mogu da budu mesta koja bi podsticala profesionalnu i IKT edukaciju poljoprivrednika.

Za modernizaciju seoskih biblioteka u Srbiji zainteresovano je mnogo biblioteka. Ono što im nedostaje jesu podsticajna sredstva. Za realizaciju velikih ideja, koje pokreću društvo, potrebna su početna ulaganja. U vreme malih opštinskih i državnih budžeta, dobar način za pokretanje dobrih ideja jesu fondovi nevladinih neprofitnih organizacija koje podstiču razvoj biblioteka, posebno u zemljama u razvoju.

Opombe

- 1 Marina Mitrić, Mreža javnih biblioteka u naseljenim mestima Srbije u 2009. godini, <http://www.nbss.rs/skup1.html> (preuzeto 15. 9. 2012).
- 2 Podaci su uzeti iz baze MBS (Mreža biblioteka Srbije) za 2010. godinu, <http://www.nb.rs/pages/article.php?id=1284> (preuzeto 16. 9. 2012).
- 3 Republički zavod za statistiku, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx> (preuzeto 15. 9. 2012).
- 4 Vesna Crnković, Suzana Tanasijević, Nove usluge u jagodinskim seoskim bibliotekama, <http://zajednica.nb.rs/files/biblionet/2011/vesnajagodina.pdf> (preuzeto 20. 9. 2012).
- 5 Vesna Crnković, Suzana Tanasijević, Nove usluge u jagodinskim seoskim bibliotekama, <http://zajednica.nb.rs/files/biblionet/2011/vesnajagodina.pdf> (preuzeto 20. 9. 2012).
- 6 Isto kao 5
- 7 Vesna Crnkovic, Agricultural rural libraries in Serbia in the era of Information Technology <http://conference.ifla.org/sites/default/files/files/papers/wlic2012/205-crnkovic-en.pdf> (preuzeto 20. 9. 2012).
- 8 Vesna Crnković, Suzana Tanasijević, Nove usluge u jagodinskim seoskim bibliotekama, <http://zajednica.nb.rs/files/biblionet/2011/vesnajagodina.pdf> (preuzeto 20. 9. 2012).
- 9 http://www.youtube.com/watch?v=44MZ-cNN6xL&feature=player_embedded (preuzeto 16. 9. 2012).
- 10 <http://www.youtube.com/watch?v=2UkbimYT0zc> (preuzeto 26.9.2012)
- 11 http://www.youtube.com/watch?v=nWbGt54pXTw&feature=player_embedded (preuzeto 16. 9. 2012).
- 12 <http://www.youtube.com/watch?v=IE4DS-7S--8> (preuzeto 16. 9. 2012).
- 13 <http://www.eifl.net/public-library-radislav-nikcevic-jagodina-serbia> (preuzeto 27. 9. 2012).

- 14 <http://www.agrolib.rs/?p=2804> (preuzeto 27. 9. 2012).
- 15 <http://www.agrolib.rs/?p=2798> (preuzeto 27. 9. 2012).
- 16 <http://www.youtube.com/watch?v=Lum8hvYa2nk> (preuzeto 26. 9. 2012).
- 17 <http://www.youtube.com/watch?v=8WHqkh-VXUQ&feature=plcp> (preuzeto 26. 9. 2012).
- 18 <http://www.youtube.com/watch?v=2UkbimYT0zc> i <http://www.youtube.com/watch?v=padvqfJV5C0&feature=plcp> (preuzeto 26. 9. 2012).

Reference

- [1] IFLA/UNESCO Smernice za razvoj javnih biblioteka/ u ime Sekcije javnih biblioteka, Pripremila Radna grupa kojom je predsedavao Filip Džil; [prevodilac Gordana Ljubanovic]. – Beograd Narodna Biblioteka Srbije: Biblioteka grada Beograda, Beograd, 2005.
- [2] Vladimir Sekularac, Mreža javnih biblioteka Srbije u periodu 2000–2008. godine, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2623 (preuzeto 26. 9. 2012).
- [3] Serbian Library Association, Standards for public libraries in the Republic of Serbia, <http://www.bds.rs> (preuzeto 26. 9. 2012).
- [4] Vesna Crnković, Suzana Tanasijević, Nove usluge u jagodinskim seoskim bibliotekama, <http://zajednica.nb.rs/files/biblionet/2011/vesnajagodina.pdf> (preuzeto 20. 9. 2012).
- [5] Dragan Vukmirović, Kristina Pavlovic, Vladmir Šutić, Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Srbiji: domaćinstva/ pojedinci, preduzeća, Beograd: Republički zavod za statistiku, 2010.
- [6] Vesna Crnković, Agricultural rural libraries in Serbia in the era of Information Technology, <http://conference.ifla.org/sites/default/files/files/papers/wlic2012/205-crnkovic-en.pdf> (preuzeto 20. 9. 2012).
- [7] Marina Mitrić, Mreža javnih biblioteka u naseljenim mestima u 2009, <http://www.nbss.rs/skup1.html>
- [8] National Rural Development Program, <http://www.ruralinfosrbia.rs/dokumenta/Nacionalni%20program%20ruralnog%20razvoj> a.pdf, (preuzeto 26. 9. 2012).
- [9] Statistical Office of the Republic of Serbia, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx> (preuzeto 26. 9. 2012).
- [10] Agricultural development strategy of Serbia, http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678 (preuzeto 26. 9. 2012).
- [11] The international standard ISO 2789 (Information and documentation – International library statistics), http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1376 (preuzeto 26. 9. 2012).
- [12] dr Mila Stefanović, Jagodinsko bibliotekarstvo (1851–2011), Jagodina, Narodna biblioteka "Radislav Nikcevic", 2011.
- [13] <http://www.eifl.net> (preuzeto 26. 9. 2012).
- [14] Milovan M. Mitrović, Srpsko selo, Novi Sad, Matica Srpska, 1999.
- [15] <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm31.pdf> (preuzeto 26. 9. 2012).
- [16] Jasmina Ninkov, Javne biblioteke XXI veka, Čigoja štampa, 2010.
- [17] <http://www.nb.rs/pages/article.php?id=1284> (preuzeto 26. 9. 2012).